

***Contribuții privind viața intelectuală și ecleziastică
a românilor ardeleni în secolele XIX-XX***

Corina Teodor

Rezumat

Încercând să reunesc în prezenta teză de abilitare activitatea științifică și profesională desfășurată din anul 2002 până în prezent, am socotit că ar putea fi grupată în patru teme principale. Prima temă, pe care am intitulat-o *Istoriografia română – un prețios teritoriu de analiză*, a reunit studiile, volumele coordonate și edițiile publicate după susținerea tezei de doctorat. Aceste contribuții se circumscriu istoriei intelectualității, devenit un areal generos de cercetare, care și-a propus să perceapă ansamblul operelor din prisma biografiei intelectuale a autorilor și a contextului publicării lucrărilor. Îmbogățindu-se treptat, teritoriul istoriei intelectuale a încercat să răspundă în ultimii ani unor întrebări diverse, precum cele legate de reconstituirea traseelor intelectuale ale unor istorici emblematici sau de interferențele de idei din lucrările lor, de factorii determinanți în geneza unei opere istorice, de rolul moștenirii culturale, de rețelele de sociabilitate ale generațiilor succesive de intelectuali.

În ce mă privește, contribuțiile mele la acest capitol au avut în vedere aprofundarea și completarea unor cercetări de istoria istoriografiei ecleziastice ardeleni, întregiri documentare (manuscrise de istorie ecleziastică ardeleană și teza de doctorat a lui Ioan Lupaș), tentative sintetice asupra evoluției acesteia de la romantism la pozitivism. De asemenea, un grupaj de studii s-a axat în jurul identificării felului în care opera lui Petru Maior s-a impus în atenția generațiilor succesoare, a leitmotivelor imaginii autorului, transmise fără rezerve de la un deceniu la altul, a inovațiilor interpretative, ruperilor de ritm, a contextului în care au apărut acestea și a rezistenței exprimărilor în durata lungă a istoriei.

Cum teza de doctorat s-a oprit cu analiza producției istoriografice ardeleni la anul 1920, prin câteva analize am încercat să prelungesc cercetarea și asupra perioadei interbelice: astfel textele publicate sunt mai degrabă studii de caz (precum cele care i-au avut în atenție pe Nicolae Iorga, Ioan Lupaș), tentative de a surprinde imaginea unor personaje emblematică, precum Andrei Șaguna, Alexandru Papiu-Ilarian, Avram Iancu, în istoriografia interbelică și câteva încercări de sinteză, în jurul unor ecuații ce privesc concepția și metoda istoricilor.

Principala provocare ce s-a aflat în fața istoricilor ardeleni a fost aceea de a găsi cele mai potrivite chei pentru integrarea propriului discurs în istoriografia reînnoită, sub semnul emblemelor naționale.

Adiacent, restituirile istoriografice contemporane, ediția de studii a profesorului Pompiliu Teodor, cartea de evocări colective, volumele dedicate profesorului Grigore Ploșteanu și profesorului Vasile Dobrescu au rămas în sfera istoriei istoriografiei ardeleni și au nuanțat alte dileme istoriografice, precum: rolul social al istoricului, reconfigurarea „publicului istoriei”, în acord cu transformările din rețeaua universitară, metamorfozele prin care au trecut metodele istorice și vulnerabilitățile adevărului istoric.

A doua temă intitulată *Viața ecleziastică ardeleană: istorii uitate și micro-istorii* a reunit câteva studii dedicate unor personalități din lumea ecleziastică ardeleană (Augustin Bunea, Alexandru Todea, Ioan Roșca) cu fragmente din istoria ecleziastică și a vieții religioase ardeleni. Înscris într-o istorie locală a spațiului mureșean, acest domeniu al cercetării mele s-a fundamentat pe documente de arhivă inedite, păstrate la fondurile județene ale Arhivelor Naționale ale României, din județele Mureș, Alba și Sibiu.

În ultimele decenii, istoriografia occidentală a pariat constant pe bogăția semantică a fondurilor ecleziastice pentru reconstituirea vieții religioase de odinioară. Un pariu câștigător, fără îndoială, dacă ne gândim la analizele bogate care au ieșit la iveală și care au devoalat ceea ce se afla, sub zodia modernității, în spatele mitului bunului paroh, au cântărit în ce măsură parohul era un simplu administrator sau reușea să devină un păstor de suflete, au evidențiat interferențele dintre religia oficială și cea populară, imagologia religioasă și literatura de pietate, gradul de sociabilitate clericală, avatarurile culturii clericale, prin minuțioase studii de caz.

Consider că cea mai importantă contribuție personală la această temă este cartea intitulată *O istorie din fărâme. Protopopiatul greco-catolic al Mureșului la începutul secolului XX* (2017). O istorie cu eroii ei, între care din documentele păstrate se decupează cu ușurință, cum era de așteptat, principala autoritate ierarhică zonală, protopopul Dionisie Decei, dar alături de care documentele proiectează și siluetele altor preoți, unii dintre ei cu o mare sensibilitate intelectuală, alții cu asumarea misionarismului și la vârsta senectuții, sau dimpotrivă, spirite rebele, greu de armonizat. Cu siguranță ceea ce am reușit să ofer prin această lucrare nu este o istorie completă a protopopiatului greco-catolic mureșean, ci mai degrabă secvențe ale acesteia, filtrate de documentele păstrate. Această carte a avut în vedere

trei planuri complementare de cercetare: istoria instituțională și a vieții religioase, istoria socială și istoria mentalităților colective, așa cum subcapitolele ei o demonstrează.

Așadar, această istorie a protopopiatului greco-catolic al Mureșului a încercat să reconstituie nu doar destinul exemplar al unui protopop astăzi aproape uitat, Dionisie Decei, ci și pe cele ale preoților ce au gravitat în anturajul său. Adiacent, a încercat să asculte vocile unor oameni obișnuiți, prinși în vârtejul Marelui Război, când nu de puține ori șuierul disperării a fost mai puternic decât cel al speranței. Ea rămâne însă o istorie secvențială, o istorie din fărâme, căci discursul narativ a rămas ancorat în ceea ce fondul arhivistic a păstrat.

În fine, câteva studii tangente acestei teme s-au oprit asupra discursului istoric și ecleziastic, pornind de la antecedentele istoriografice ce au adus istoriografia în dialog constructiv cu lingvistica și semantica istorică. Astfel, am încercat să descifrez felul în care s-a reflectat în discursul greco-catolic și în cel ortodox problema înființării noii episcopii greco-catolice maghiare de Hajdúdorogh în anul 1912. Am folosit pentru respectiva analiză atât articole publicate în presă pe această temă, cât și cuvântările rostite la diverse adunări de protest, memorii trimise papalității de episcopii români ori pagini memorialistice. O altă încercare analitică a fost cea în care am încercat să percep odiseea unor cuvinte, „greco-catolic”, „uniat”, „unit” în lucrările și articolele publicate de ortodocși și de greco-catolici pentru a înțelege metamorfozele semantice și alunecarea în peiorativ a variantei „uniat”. Tot o analiză legată de problematica discursului a fost cea pe care am intitulat-o *Școala latinistă sau Școala ardeleană? Opțiuni istoriografice din secolele XIX-XX*, care s-a concentrat asupra felului în care generația iluministă ardeleană a primit, treptat, mai multe etichetări din partea istoricilor și filologilor, în durata lungă a istoriei. Analiza făcută s-a bazat pe textele de epocă ale generațiilor iluministe, romantice și pozitivistice și s-a inspirat din metodologia istoriei conceptuale.

O a treia direcție a cercetărilor mele în acești ani a vizat istoria cărții și a lecturii, astfel că sub genericul *Lecturi și cititori în spațiul ardelean* am reunit acele studii care au pus mai ales problema relației carte-societate și a lecturilor feminine, la începutul modernității. Am avut în vedere atât impactul unor cărți religioase în Ardealul începutului de veac XVIII-lea, precum „Chiriadromionul” și tipăriturile de la Buda, care se regăsesc și în colecțiile valoroasei Biblioteci Teleki-Bolyai din Tîrgu Mureș, precum și câteva secvențe din istoria și practicile feminine ale lecturii, așa cum corespondența, presa, memorialistica, lucrările de edificare morală ne ajută să le reconstituim. Cercetarea a întâmpinat și câteva dificultăți,

legate de sursele avute la dispoziție, căci în esență, ne aflăm la acest capitol pe un teritoriu în care acestea proveneau aproape exclusiv din mediul masculin, într-o vreme în care femeile lăsau puține urme scrise sau materiale, ori chiar preferau să-și distrugă urmele proprii, din pudoare feminină, dar și din convingerea că acestea nu ar prezenta interes.

Retrospectiva activității desfășurate a sintetizat și contribuția profesională desfășurată în cadrul Universității „Petru Maior”, prin cursurile și seminariile ținute la nivel de licență și masterat, prin suporturile de curs editate, prin lucrările de licență și disertațiile de masterat coordonate, publicațiile studențești pentru care am oferit girul științific, lucrările de la sesiunile de comunicări științifice pentru care am oferit sugestii metodologice și de conținut.

În ceea ce privește planul de dezvoltare al carierei științifice și profesionale, am în vedere publicarea unor lucrări în jurul aceluiași teme care mi-au reținut atenția în ultimii ani: a.o sinteză a istoriografiei române ardelenice între anii 1918-1948; b. o istorie a protopopiatului greco-catolic al Mureșului în secolul al XIX-lea; c. reunirea studiilor publicate asupra imaginii lui Petru Maior într-un volum intitulat *Petru Maior în viziunea istoricilor și filologilor români*; d. *O istorie a lecturii la feminin în lumea românească*, în care să detaliez practici ale lecturii, relația dintre lectură și nivelul de instrucție, sociabilitatea prin lectură/interiorizarea actului lecturii.